

**Andrzej Wiśniewski, Dariusz
Śleszyński**

**Koncepcja hierarchicznej struktury
potrzeb w teorii Abrahama H.
Masłowa**

Studia Philosophiae Christianae 12/2, 191-199

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ZAGADNIENŃ PSYCHOLOGII

Wiśniewski A.

Ślęczyński D.

Koncepcja hierarchicznej struktury potrzeb w teorii Abrahama H. Masłowa.

Dyczewski L.

Sytuacja ludzi starych w Polsce.

ANDRZEJ WIŚNIEWSKI

DARIUSZ ŚLESZYŃSKI

KONCEPCJA HIERARCHICZNEJ STRUKTURY POTRZEB W TEORII ABRAHAMA H. MASŁOWA

1. Wprowadzenie, 2. Koncepcja potrzeby podstawowej, 3. Struktura potrzeb podstawowych, 4. Opis potrzeb, 5. Wnioski

1. Wprowadzenie

Od strony metodologicznego podejścia do zagadnienia osobowości Masłowski przyjął metodę jej opisu, którą określa jako holistyczną analizę zjawisk psychicznych (Masłowski 1970, s. 295—327). Za podstawę takiego stanowiska metodologicznego posłużyły Masłowowi badania Goldsteina (1939), Horney (1950), Murphy'ego (1958), Rogersa (1961), Allporta (1963), May'a (1973) oraz rozważania filozofów kierunków fenomenologicznych i egzystencjalnych.

Zdaniem Masłowskiego analiza całego zachowania człowieka może być dokonana w oparciu o dwie koncepcje metodologiczne. Kiedy rozważamy określone funkcje psychiczne jako autonomiczne, oddzielone od całej psychiki, wtedy postępujemy według redukcyjno-analitycznej (*reductive-analytic*) metody wyjaśniania. Postępujemy wtedy tak, jakby każda część organizmu i przejaw życia psychicznego były funkcjonalnie autonomiczne, a zbiór takich wzajemnie niezależnych elementów stanowiłby adekwatny, wystarczający opis całej osobowości.

Druga koncepcja metodologiczna analizy życia psychicznego, którą preferuje Masłowski, nazwana jest przez niego holistyczno-analitycznym

podejściem do problematyki osobowości. Oznacza to, że rozwój osoby ujmowany jest w aspekcie wszystkich jej potencjalności, które stanowią wewnętrzne dynamizmy motywacyjne. Ma więc dotyczyć osoby jako całości, Gestalt, na którą składają się zarówno fizyczne jak i psychiczne jakości. W takim ujęciu każda potrzeba psychiczna i każde zachowanie są ściśle ze sobą związane w jedną funkcjonalną całość. Można także mówić o relatywnym dynamizmie faktów psychicznych, które mogą być zarówno przyczynami jak i skutkami w tym samym czasie (Arndt 1974, s. 15). Holistyczna analiza osobowości musi więc ujmować osobowość jako niepowtarzalną całość wzajemnie powiązanych elementów, gdyż każde dychotomizowanie powoduje nieadekwatne rozumienie zarówno poszczególnych elementów osobowości jak i jej całości. Zakłada ona również widzenie osobowości w jej dynamiczno rozwojowym aspekcie, który może być badany głównie za pomocą idiograficznych metod (Maslow 1973, s. 77).

2. Koncepcja potrzeby podstawowej

W psychologii poszukuje się terminów, które wyjaśniają zachowanie człowieka jako jego podstawowe dyspozycje motywacyjne, które nie muszą być dalej określane. Użyteczne jest tutaj pojęcie potrzeby. Jednak koncepcja potrzeby funkcjonuje w różnych dziedzinach psychologii w różny sposób, a także potrzeba nie posiada jednoznacznie sformułowanej definicji. H. B i A. C. Englishowie (1958, s. 338) podają kilka najbardziej reprezentatywnych sposobów rozumienia pojęcia potrzeby:

1. Potrzeba jako brak czegoś, brak wewnętrznej czy zewnętrznej aktywności lub warunków
2. Napięcie jako wynik jakiegoś braku (synonim pojęcia popęd)
3. Niezaspokojony motyw
4. Uczucie i wysiłek związany z jakimś deficytem, który jest określany w terminach kontrolowanych deprywacji.

Można powiedzieć więc, że podstawową cechą potrzeby jest jakiś brak, który jest określany jako niedostatek pewnych przedmiotów lub zaspokojień. Za kryterium braku może być uważane naruszenie homeostazy lub psychicznej równowagi. Takie rozumienie potrzeby przyjmuje P. T. Young (1961). Inny rodzaj koncepcji potrzeby proponuje Murray (1938, s. 61). Według niego potrzeba to pewna hipotetyczna konstrukcja wynikająca z analizy określonego zachowania w określonej sytuacji. Ten hipotetyczny konstrukt jest siłą o nieznanym naturze, która organizuje percepcję, apercpcję i myślenie w określonym kierunku.

Maslow ze względu na egzystencjalno-fenomenologiczne założenia

swojej teorii osobowości, które wyznaczają jako główne narzędzie badawcze opis, nie podaje ogólnej definicji potrzeby. Stwierdza on, że koncepcja potrzeby *może być definiowana w terminach pytań, które ona powoduje, a także operacji umożliwiających wykrycie jej działania* (Maslow 1968, s. 21). Ze względu na taki punkt wyjścia podaje tylko operacyjną definicję potrzeby, którą formułuje w oparciu o swoje doświadczenia kliniczne, a zwłaszcza psychoterapeutyczne. Stwierdza, że w zewnętrznych formach zachowania jednostki należy odkrywać funkcjonalny sens potrzeb.

Specyficzną, główną rolę w teorii osobowości i motywacji sformułowanej przez Maslowa pełnią potrzeby, które określa on mianem podstawowych. Do koncepcji potrzeby podstawowej Maslow dochodzi przez analizę zachowania neurotyków. Zgodnie ze swoimi założeniami metodologicznymi stawia pytanie: Co powoduje że ludzie stają się neurotykami? Odpowiedź formułuje następująco: Istnieją pewne potrzeby wspólne dla wszystkich ludzi, których niezaspokojenie powoduje chorobę, mianowicie chorobę braku; w takim znaczeniu jak niedobór witamin, wapna, aminokwasów wywołuje chorobę w sferze somatycznej organizmu. Tak więc potrzeba podstawowa oprócz posiadania „zdolności” wywoływania napięcia psychicznego charakteryzuje się specyficzną właściwością, jej niezaspokojenie powoduje chorobę. Maslow w oparciu o wiedzę kliniczną i obserwacje dokonane podczas psychoterapii formułuje specjalne kryteria, których spełnienie przez daną potrzebę pozwala na zakwalifikowanie jej do głównych dynamizmów motywacyjnych, czyli potrzeb podstawowych. Kryteria te są następujące:

1. Niezaspokojenie potrzeby powoduje chorobę
2. Zaspokojenie potrzeby zapobiega chorobie
3. Przywrócenie zaspokojenia potrzeby leczy chorobę
4. Potrzeby podstawowe są funkcjonalnie nieobecne u zdrowych osób
5. W każdej sytuacji osoba, która doznała depriwacji zaspokojenia jakiejś potrzeby podstawowej będzie przedkładała gratyfikację tej potrzeby ponad inne zaspokojenia (Maslow 1968, s. 22)

Ze względu na przyjętą koncepcję wrodzonej natury człowieka Maslow uważa, że potrzeby podstawowe są instynktoidalne, a nie są produktem interakcji jednostki ze środowiskiem lub grupą społeczną. Z drugiej jednak strony Maslow odrzuca też rozumienie potrzeby jako instynktu, gdyż jej zaspakajanie podlega silnym wpływom środowiska. Nie są więc potrzeby nieomylnymi wyznacznikami zachowania mówiącymi tak, jak instynkty u zwierząt co człowiek powinien robić, gdzie i w jaki sposób. Ich instynktoidalność polega na tym, że są dziedziczne, biologicznie zapodmiotowane, ale nie pełnią tak silnej motywacyjnej roli jak np. instynkty w rozumieniu McDougalla (1949). Maslow wielokrotnie w swoich pracach zwracał na to uwagę, podkreślając błę-

dy, jakie jego zdaniem, popełniają teorie osobowości oparte na teorii instynktu. Podstawowym zarzutem, jaki stawia Maslow tym teoriom jest przyjęcie przez nie redukcijnego modelu wyjaśniania zachowania.

W celu uoperacyjnienia koncepcji potrzeby, pozostając na gruncie holistycznym, Maslow określa potrzebę jako syndrom ustrukturalizowanych, kompleksowo zorganizowanych elementów zachowania (działań, myślenia, percepcji) (Maslow 1970, s. 303). Koncepcja syndromu w rozumieniu Maslowa różni się od syndromu w ujęciu medycyny, czyli związku objawów związanych z określoną chorobą. Jego ujęcie ma na celu sformułowanie holistycznego ujęcia przejawiania się potrzeb podstawowych. Syndrom jest więc całością symptomów, które zaspokajają tę samą potrzebę. Każdy symptom może mieć związek z każdym syndromem. Dopiero dłuższa obserwacja i holistyczne tłumaczenie ujawniają do jakiego syndromu dany symptom należy. Syndromy charakteryzują się pewną dynamiką, której zasady można sformułować następująco:

1. Ten sam syndrom może manifestować się na różne sposoby przez różne symptomy (interchangeability)
2. Syndrom raz ukształtowany posiada pewną trwałość, nawet jeśli zewnętrzne warunki zmieniają się w znacznym stopniu
3. Tendencja do zmiany jest całościowa: w przypadku zmiany wyrażania się danego syndromu w tym samym kierunku zmieniają się symptomy tego syndromu.
4. Wszystkie symptomy przynależące do syndromu posiadają wewnętrzną spójność (Maslow 1970, s. 302—327).

Syndromy mają wewnętrzną hierarchiczną strukturę w tym sensie, że można wymienić różnorodne poziomy syndromu. Np. samoocena (self-esteem) na drugim poziomie może być przedstawiona jako poczucie samooceny. Na tych różnych poziomach można znaleźć różnorodne zależności między syndromami lub symptomami. To oznacza, że poszczególne zachowania są wynikami działania kilku syndromów w tym samym czasie. Maslow uważa, iż najważniejszą cechą syndromów jest ich powszechność u całego rodzaju ludzkiego, a także to, że ich wyrażanie się jest zdeterminowane sytuacjami kulturowymi.

3. Struktura potrzeb

Wprawdzie na terenie psychologii istnieje wiele teorii osobowości opartych na koncepcji potrzeby (Murray 1938; Murphy 1958; Obuchowski 1966) to jednak teoria Maslowa różni się od nich zasadniczo. Nowość ujęcia Maslowa jest związana z wprowadzeniem hierarchicznego układu potrzeb, który polega na tym, że pewne potrzeby mogą ujawniać się w życiu psychicznym człowieka dopiero po zaspokojeniu potrzeb, które są wcześniejsze w rozwoju (prepotentne) ontogenetycznym jednostki. Jednakże oprócz ontogenetycznego uorganizowania potrzeby są

ułożone w hierarchii siły motywacyjnej. W taki sposób potrzeby ujawniają się w tym porządku od najniższych i najsilniejszych do najwyższych i najsłabszych. Maslow (1970, s. 98—100) podaje następujące operacyjne kryteria potrzeby w tej hierarchii:

1. Im wyższa w hierachii potrzeba, tym mniej domaga się zaspokojenia, mniejsze ma znaczenie dla utrzymania się osoby przy życiu. Można dłużej utrzymać się przy życiu bez zaspokojenia potrzeby samooceny, niż bez pokarmu i wody. Kiedy natomiast dwie te potrzeby są deprywowane to dążenie do osiągnięcia pokarmu jest silniejsze niż do posiadania wysokiej oceny siebie.
2. Im wyższa w hierarchii potrzeba, tym później ujawnia się w ewolucyjnym i indywidualnym rozwoju. Dlatego potrzeby fizjologiczne są wcześniejsze w stosunku do potrzeb afiliacji.
3. Chociaż wyższe potrzeby mniej domagają się zaspokojenia to gratyfikacja ich w skutkach daje więcej subiektywnych zadowoleń. Dlatego jednostki przedkładają zaspokojenie potrzeb wyższych nad zaspokojenie potrzeb niższych. W tym znaczeniu większą wagę przywiązuje się do pozytywnej oceny siebie, niż do dobrego posiłku.
4. Wyższe potrzeby w hierarchii wymagają spełnienia większej liczby warunków uprzednich (zaspokojenia potrzeb niższych) aby ujawniły się w życiu psychicznym.
5. Przechodzenie do zaspokajania wyższej potrzeby rozwija indywidualność jednostki i zdrowie psychiczne. Dlatego ludzie cierpiący z powodu głodu są mniej zdrowi i przejawiana przez nich aktywność zasadniczo różni się od aktywności ludzi, których potrzeby żywienia są zaspokojone.

Maslow nie przeprowadził szczegółowych badań empirycznych dotyczących stopnia zaspokojenia potrzeb podstawowych, lecz podaje procentowe wskaźniki zaspokojenia, które jest konieczne aby wyższa w hierarchii potrzeba mogła ujawnić się w psychice jednostki. Mianowicie jeśli potrzeba A jest zaspokojona w 10% to potrzeba B nie ujawnia się w życiu psychicznym, natomiast jeśli potrzeba A jest zaspokojona w 25% to potrzeba B może ujawnić się w 5%. Jeżeli zaś potrzeba A osiągnie gratyfikację w 75%, wtedy potrzeba B może pojawić się w 50% itd. (Maslow 1970, s. 54).

4. Opis potrzeb

Ułożone w hierarchicznym porządku potrzeby podstawowe od najwcześniejszej ontogenetycznie do najpóźniej pojawiającej się w życiu psychicznym przedstawiają się następująco:

1. Potrzeby fizjologiczne

Maslow uważa, że przy opisie tych potrzeb użyteczna jest koncepcja homeostazy Cannona, gdyż potrzeby te wyrażają dążenie organizmu do utrzymania stałych poziomów pewnych substancji organicznych. Idąc dalej za Cannonem Maslow przyjmuje, że zaspokojenie potrzeb odbywa się przez utrzymanie stałego poziomu wody we krwi, soli mineralnych w organiźmie, cukru, protein, stałej temperatury. W aktywności ludzkiej pojawiają się te potrzeby w poszukiwaniu pożywienia, zaspokojenia pragnienia itp. Jednak nie wszystkie potrzeby fizjologiczne zdaniem Maslowa, można utożsamiać z potrzebami hemostatycznymi, gdyż nie ma tak dotychczas empirycznych podstaw, aby sądzić, że np. popęd seksualny, potrzeba snu, niektóre zachowania macierzyńskie mają homeostatyczny charakter. Potrzeby fizjologiczne mają swoją wyraźną specyfikę ze względu na wyraźne zapodmiotowanie somatyczne oraz względną izolację od innych potrzeb podstawowych. Należy mówić o względnej izolacji tych potrzeb, gdyż mogą one stać się kanałami zaspokajania innych potrzeb podstawowych.

2. Potrzeby bezpieczeństwa

Potrzeby te mogą wyrażać się w poszukiwaniu bezpieczeństwa i stałości. Warunkiem osiągnięcia przez te potrzeby decydującej roli motywacyjnej jest optymalne zaspokojenie wcześniejszych w rozwoju potrzeb fizjologicznych. Charakterystyczne dla tych potrzeb dążenia to zależność, poszukiwanie protekcji, unikanie niejasnych sytuacji, chaosu, dążenie do ładu i porządku i praworządności. Maslow szczególnie dużo uwagi poświęca na analizowanie tych potrzeb u dzieci i neurotyków, gdyż u osób tych występują one najwyraźniej.

3. Potrzeby przynależności i miłości

Jeżeli zarówno potrzeby fizjologiczne jak i bezpieczeństwa są wystarczająco zaspokojone, to decydującą rolę motywacyjną przejmują potrzeby miłości i przynależności. Osoba u której ten proces nastąpi będzie teraz jak nigdy przedtem poszukiwała przyjaźni, miłości, przynależności do określonej grupy społecznej. Największym zagrożeniem dla tej osoby będzie samotność, odrzucenie, brak przyjaciela, rodziny itp. Zdaniem Maslowa niezaspokojenie tych potrzeb jest najczęstszą przyczyną nieprzystosowania i psychopatii.

4. Potrzeby szacunku do siebie i uznania ze strony innych

Reprezentują one „potrzebę czy pragnienie stałej, mocno ugruntowanej, zwykle wysokiej oceny siebie, szacunku czy poważania dla siebie oraz szacunku ze strony innych” (Maslow 1970, s. 45). Potrzeby sza-

cunku mogą być klasyfikowane w dwie kategorie. Pierwsza kategoria potrzeb wyraża się przez dążenie do osiągnięcia biegłości, kompetencji, niezależności i wolności. Druga kategoria potrzeb przejawia się przez dążenia do osiągnięcia prestiżu, statusu społecznego, sławy, dominacji, ważności. Brak zaspokojenia potrzeb szacunku powoduje poczucie małej wartości, słabości, beznadziejności lub opisywane przez Adlera (1929) tendencje kompensacyjne. Natomiast zdrowy szacunek do siebie bazuje na rzeczywistej zdolności i ocenie adekwatności w stosunku do zadań życiowych, a także opiera się na zasłużonym poważaniu ze strony innych osób.

5. Potrzeba samoaktualizacji

Jeżeli wyżej opisane potrzeby podstawowe są wystarczająco zaspokojone w psychice jednostki pojawia się najwyższa w hierachii potrzeb — potrzeba samoaktualizacji. Proces ten według Masłowa występuje u około 10% ludzi. Potrzeba ta wyraża się w tendencji do zrealizowania zapodmiotowanych w wewnętrznej naturze wrodzonych potencjalności, czyli stania się tym, czym człowiek może najpełniej być.

W oparciu o praktykę terapeutyczną Masłowa stwierdził, że u ludzi samoaktualizujących się w ramach wewnętrznych potencjalności funkcjonują dodatkowe zmienne motywujące, czyli biologicznie zapodmiotowane Wartości Istnienia, które wyznaczają indywidualną linię rozwoju jednostki. Są one instynktoidalne w swej naturze i podobnie jak talenty, możliwości rozwojowe, zdolności łatwo ulegają presji środowiska i kulturowym naciskom. Mogą więc być w pełni aktualizowane tylko w kulturze, która aprobejuje ludzką naturę i aktywnie popiera jej wszechstronny rozwój.

Ze względu na swoją siłę motywacyjną Wartości Istnienia mogą być uważane za potrzeby rozwoju. W takim sensie Wartości Istnienia i potrzeby są pojęciami synonimicznymi (Masłowa 1973, s. 340n). Specyficzną formą zaspokajania tych potrzeb jest tendencja do bycia np. idealną matką, dobrym lekarzem itd.

Na poziomie samoaktualizacji indywidualne różnice między jednostkami są największe, gdyż dzięki realizacji Wartości Istnienia każda aktualizująca wrodzone potencjalności osoba jest unikalną indywidualnością.

Oprócz wymienionych kategorii potrzeb Masłowa wymienia jeszcze potrzebę wiedzy i rozumienia, oraz potrzeby estetyczne. Stawia on hipotezę, że mogą one być przyjęte jako potrzeby podstawowe, lecz brak jest jeszcze empirycznych badań i obserwacji klinicznych, dzięki którym za takie mogłyby być uznane.

Rozwój jednostki przebiega, zdaniem Masłowa, w ramach przedsta-

wionej hierarchii potrzeb. Jednakże czasami zdarzają się wyjątki od tej zasady rozwojowej. Osoby takie posiadają nieco zmieniony charakter prepotencji potrzeb. Są np. tacy ludzie, u których potrzeba szacunku do siebie jest ważniejsza od potrzeby miłości. Jest to najczęściej spotykane odwrócenie w hierarchii i wiąże się z poglądem, że człowiek, który ma największe szanse być kochanym jest osobnikiem silnym, potężnym, wzbudzającym respekt. Tak więc ludzie, którym brak miłości i którzy jej szukają mogą wysuwać na pierwszy plan zachowania agresywne i nacechowane pewnością siebie. Innym przykładem zmiany w hierarchii potrzeb jest tak zwana osobowość psychopatyczna, która jest spowodowana stałą utratą potrzeb miłości we wczesnym dzieciństwie. Jeszcze innym przykładem utraty znaczenia motywacyjnego przez potrzebę jest sytuacja, w której dana potrzeba była wystarczająco zaspokajana przez długi czas. W późniejszym życiu może być ona niedoceniana, a inne potrzeby mogą stać się od niej ważniejsze.

W ramach hierarchii potrzeb Maslow dzieli wszystkie potrzeby na niższe i wyższe. Potrzeby wyższe są związane z rozwojem (*growth*), natomiast potrzeby niższe z brakiem, czyli niezaspokojeniem (*deficiency*). Drugim kryterium rozróżniania tych potrzeb jest sposób przejawiania się ich w psychice jednostki. Mianowicie potrzeby niższe powodują napięcie psychiczne, które odczuwane jest jako nieprzyjemne dla organizmu, gdy tymczasem wyższe potrzeby są doświadczane jako źródła subiektywnych zadowoleń, które intensyfikują rozwój psychiczny.

5. Wnioski

Z przedstawionej koncepcji struktury potrzeb podstawowych sformułowanej przez A. H. Maslowa wynikają następujące wnioski:

1. Osobowość musi być rozważana w holistyczno-dynamicznym aspekcie, który ujmuje jej całościowy rozwój
2. Zasadniczym elementem struktury osobowości w ujęciu Maslowa jest potrzeba podstawowa, którą Maslow operacyjnie przedstawia jako syndrom ustrukturalizowanych elementów zachowania — symptomów
3. Zasadniczą różnicą, która oddziela koncepcję Maslowa od innych teorii osobowości opartych na przyjęciu potrzeby jako głównej zmiennej osobowości jest hierarchiczny układ potrzeb podstawowych i sekwencyjny model ich zaspokajania. Oznacza to, że są one uorganizowane i zaspokajane w kolejności od najwcześniejszej do najpóźniej pojawiających się w rozwoju ontogenetycznym
4. Na poziomie samoaktualizacji kierunek indywidualnego rozwoju wyznaczają biologicznie zapodmiotowane w wewnętrznej naturze ludzkiej Wartości Istnienia, które Maslow nazywa potrzebami rozwoju.

Dlatego nie należy określać osobowości jako narzędzia przystosowania do środowiska, lecz jako zbiór wzajemnie zależnych elementów wyznaczających rozwój osoby od zaspokajania potrzeb podstawowych do samoaktualizacji.

BIBLIOGRAFIA

1. Adler A.: *Problem of neurosis*, London 1929, P. Kegan
2. Allport G. W.: *Pattern and growth in personality*, New York 1963, Holt, Reinhardt and Winston
3. Arndt W. B.: *Theories of personality*, New York 1974, Macmillan
4. English H. B., English A. C.: *A comprehensive dictionary of psychological and psychoanalytical terms*, New York 1958, Longmans
5. Goldstein K.: *The organism holistic approach to biology derived from pathological data in man*, New York 1939, American Books
6. Horney K.: *New ways in psychoanalysis*, New York 1939, W. Norton
7. Maslow A. H.: *The instinctoid nature of basic needs*, *Journal of Personality*, 1954, 22, 326—247
8. Maslow A. H.: *Criteria for judging needs to be instinctoid*, in: *Human motivation: a symposium*, (Ed.) M. R. Jones, Lincoln, Nebraska, 1965, University of Nebraska Press
9. Maslow A. H.: *Toward a psychology of being*, Princeton, New York 1968, Van Nostrand, lled.
10. Maslow A. H.: *Motivation and personality*, New York, Evanston, London 1970, Harper and Row
11. Maslow A. H.: *The farther reaches of human nature*, Harmondsworth, Middlesex 1973, Penguin
12. May R.: *Psychologia i dylemat ludzki*, tł. T. Mieszkowski, Warszawa 1973, PAX
13. McDougall W.: *An outline of psychology*, London 1949, Methuen
14. Murphy G.: *Human potentialities*, New York 1958, Basic Books
15. Murray H. A.: (Ed.) *Explorations in personality*, New York 1938, Oxford University Press
16. Nakonečný M.: *Dynamická teorie potřeb*, *Ceskoslovenska' Psychologie*, 1972, 1, 35—45
17. Obuchowski K.: *Psychologia dążeń ludzkich*, Warszawa 1966, PWN
18. Young P. T.: *Motivation and emotion*, New York 1961, J. Wiley
19. Zagórski K.: *Maslowa teoria potrzeb*, *Studia Socjologiczne*, 1966, 1 (20), 103—141

LEON DYCZEWSKI

SYTUACJA LUDZI STARYCH W POLSCE

(Omówienie książki J. Piotrowskiego, przy współpracy: J. Kordosa, D. Kozińskiej, A. Lisowskiego, J. Nadolskiego, J. Staregi, pt. *Miejsce człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie*, PWN, Warszawa 1973, s. 438.)

Badania socjologiczno-ekonomiczne nad ludźmi starszymi nie mają w Polsce zbyt bogatych tradycji, takich chociażby jak w Anglii, Danii